

НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК УМОВА ВІЛЬНОГО ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ

Петрушенко Оксана Петрівна

Доктор філософських наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних і соціально-економічних дисциплін
Львівського медичного університету,
м. Львів, Україна oksanapet53@gmail.com

Анотація.

Автор приділяє увагу ролі та значенню невизначеності у сфері культурної творчості та мистецької діяльності, і робить висновок, що у цій сфері невизначеність створює умови для вільної творчості та є запорукою свободи самовираження.

Abstract.

The author pays attention to the role and significance of uncertainty in the sphere of cultural and artistic activity, and comes to the conclusion, that in this sphere the uncertainty gives abilities for the free creativity and guarantees free self-expression of the author.

Проблема невизначеності є досить свіжою для філософського дослідження. Висловлювання окремих філософів, де фігурує цей термін, не можна порівнювати за ступенем філософської розробленості з такими поняттями як, наприклад поняття свободи або морально-етична проблематика. Значною мірою це поняття привертає увагу фізиків та математиків у зв'язку з проблемами невизначеності вимірювання. Проте на сьогоднішній день невизначеність досліджується також у працях науковців, що належать до різних напрямків наукового дослідження – економісти В.І. Корчева та Н.М. Крючкова, психолог О. Здрілько, спеціаліст з менеджменту В. Савчук, філософи В. Ратніков, О.В. Харченко. В галузі філософії посилення на згадки щодо проблеми невизначеності стосуються імен Сократа, Аристотеля, Ф. Вольтера, П. Лапласа, Б. Рассела.

Розмірковуючи про роль невизначеності у нашому світі В. Савчук висуває положення про те, що «Невизначеність визнають іманентним станом природи і світу. І перш ніж почати розуміти, як керувати своєю поведінкою в умовах невизначеності, слід зрозуміти, що таке невизначеність» [2].

У межах філософських досліджень дане поняття протиставляється детермінізму як принципу, що дозволяє нам діяти із значною мірою впевненості у результатах нашої цілеспрямованої діяльності.

У сфері вирішення практичних питань невизначеність не дозволяє передбачити очікуваний результат, збільшує кількість ризиків, позбавляє нас впевненості. Якщо ми маємо справу з технічною творчістю, з конструюванням певних об'єктів, з лікуванням пацієнта або експериментальною перевіркою теоретичного положення, нам, звичайно, невизначеність буде видаватися непотрібною та такою, що стоїть на заваді наших планів і дій. У статті Харченко О.В. надаються різні типи невизначеності, серед яких для висвітлення запропонованої теми найцікавішими є невизначеність, викликана відсутністю достатньої релевантної інформації (гносеологічна невизначеність); стратегічна невизначеність, викликана залежністю від дій інших осіб (партнерів, противників, організацій і т. д.); невизначеність, породжена слабо структурованими проблемами; невизначеність, викликана нечіткістю, розпливчастістю як процесів і явищ, так і інформацією, що їх описує [3].

Хотілось би звернути увагу на те, що існує сфера діяльності, де невизначеність є цілком доречна, де вона стимулює творчість і відкриває нові шляхи розвитку – це сфера культурної діяльності та мистецтва. На користь мистецтва працює гносеологічна невизначеність – нам невідомий об'єкт, який зображує художник, тому ми ніби дешифруємо кожен твір мистецтва (достатньо згадати, скільки різноманітних тверджень та припущень супроводжують протягом століть портрет Монни Лізи та трактування різних елементів пейзажу за її спиною. Можна також згадати невизначеність об'єктів зображення з багатьох картин С. Далі).

Стратегічна невизначеність теж присутня у творах мистецтва, і саме вона робить їх справжніми творами мистецтва. Якщо твір мистецтва має стратегічну визначеність (парадний портрет Наполеона; канонічна ікона, що зображує певного святого), то їх мистецька цінність буде тим вищою, чим далі автор вийде за межі пропонованої йому визначеності. Можливий інший варіант – ті, хто будуть сприймати твір мистецтва, побачать там ті аспекти невизначеності, які художник сам не зауважив, а проте їх можна побачити (особливо це можливо при прочитуванні літературних творів або переглядів кінофільмів), і тоді художник може виправдовуватись та щось пояснювати, а проте публіка вже побачила те, що побачила.

Наступний варіант невизначеності теж присутній у мистецтві. Мистецькі образи за визначенням слабоструктуровані – яким був зовнішній вигляд тих або інших героїв літературних творів, особливо у сфері драматургії, де в принципі не дається опис зовнішності – питання відкрите. І саме така невизначеність дає простір для вільної творчості режисерам, акторам, художникам.

Можна заперечити, що певні напрямки мистецтва мають свою структурованість, правила гри, а отже певну визначеність. Наприклад, якщо художник позиціонує себе як імпресіоніст або

представник кубізму, він повинен малювати у певній манері. Проте виникає питання – звідки беруться ці напрямки мистецтва? Вони можуть виникнути саме тому, що мистецтво в принципі пов'язане з ситуацією невизначеності – що я буду відображати мистецькими засобами, які засоби я оберу – які кольори; ямб чи гекзаметр, реалістичні історичні костюми чи умовні? Творче мистецтво на відміну від ремісницької діяльності радо йде назустріч невизначеності, бо саме тут може діяти у межах свободи творчості.

Продовжуючи тему творчості, можна зауважити, що любий вид творчості рухається у просторі невизначеності. Наукова творчість, незважаючи на наявність законів природи, теж пов'язана з невизначеністю – навіть якщо ми діємо відповідно до певних розрахунків, невідомо, як скінчаться наші експерименти та які висновки можна буде з них зробити. Досить часто стандартні процедури можуть давати несподівані наслідки – добрим прикладом може бути використання клітин HeLa.

Саме тут невизначеність є запорукою свободи творчості та неможливості або відносного характеру керівництва культурою та мистецтва з боку владних структур, навіть якщо ці структури прагнуть тримати під контролем дану сферу діяльності. Тому поезія, письменницька діяльність, кінематограф, живопис та інші напрямки мистецької діяльності здаються особливо підозрілими тим, хто намагається з тих чи інших міркувань їх скеровувати та оцінювати.

Висновок. Невизначеність протистоїть жорсткій детермінації, а тому залишає людині можливість здійснити вибір можливих дій та, отже, реалізувати свою свободу.

Список використаної літератури

1. Ратніков. В. Невизначеність як світовий феномен та його прояви в освіті // Філософія освіти. 2023 29(1), с.180-201.
2. Савчук В. Невизначеність як середовище для створення смислів і цінностей. Доступ за посиланням iib.com.ua.
3. Харченко О.В. Філософський аспект невизначеності. С.94. Доступ за адресою ir.kneu.edu.ua
4. Bertrand Russell: The Everyday Benefit of Philosophy is that It Helps You Live with Uncertainty (2015, May 20th). Access mode: <https://www.openculture.com/2015/05/bertrand-russell-the-practical-purpose-of-philosophy-is-that-it-lets-you-live-with-uncertainty.html>.